

*Summary***Kyndyuk B.V. The Responsibility for Violation of Norms on the Guard of the Forests according to “Russian Law”. – Article.**

The fines for violation of rights of collectors of honey, for hunt on some kinds of beasts, hunting and home poultries are considered in the articles. It has been executed the comparative analysis of different fines according to the monetary system, that was operating in Kievskia Rus.

Key words: “Russian Law”, forest, apiculture, theft, fine.

УДК 340.15(474.5),1529”:347.97/99

П.П. Музиченко

**СУДОВА СИСТЕМА ЗА СТАТУТОМ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА
ЛИТОВСЬКОГО 1529 РОКУ**

Розділ VI Статуту Великого князівства Литовського носить назву “Про суддів”. Але власне судоустрою, визначенню судів різних рівнів, їх складу у Статуті приділено дуже мало уваги. У ньому немає жодного артикула, який би спеціально регламентував цю галузь, чітко окреслював судову систему держави.

Річ тут, мабуть, у тім, що на час кодифікації державні суди різних ієрархічних ступенів (господарський, Пани-Ради, комісарський, воєводський, намісницький, суд державці), суди власників – вотчинні, а також громадські – у містах з магдебурзьким правом, копні, цехові, ярмаркові суди тощо були загальновідомими і такими, що реально існували. До серйозного реформування такої судової системи феодальне суспільство на момент ухвалення Статуту ще не було готовим. Проте з того чи іншого приводу в деяких артикулах Статуту зачіпається і ця галузь, проглядається прагнення кодифікаторів удосконалювати судоустрій.

Найбільш важливим тут є арт. 2 VI розділу Статуту, який визначає перші кроки в демократизації феодального судоустрою, вимагає розширення складу судів намісників, воєвод, маршалків та інших врядників шляхом включення до їх складу двох рядових шляхтичів-земян. Така норма сформульована вже в самій назві артикула: “Кожен воєвода і старости, і наші державці повинні вибрати у своєму повіті й привести до присяги двох земян, які повинні судити разом з їх урядниками”. Правда, самі воєводи, старости і навіть державці за змістом артикула могли як і раніше вершити суд одноособово. По суті, це була лише видимість реформи, а участь двох представників шляхти в суді визначена виключними обставинами, коли самі воєводи, старости і маршалки були б зайняті якимись надзвичайними справами. Треба мати на увазі й ту обставину, що ці представники шляхти в суді не обиралися, а призначалися тими самими воєводами, старостами, маршалками і державцями. Та все ж таки це була певна, хоч і незначна поступка магнатів середній і дрібній шляхті, яка складала переважну більшість у панівному стані.

За Статутом, вищим судом держави був господарський суд, який міг прийняти до судового розгляду будь-яку справу, але тільки в тому разі, якщо позивач раніше уже звертався до місцевого суду (див.: Статут 1529 р., розд. VI, арт. 2). Його головним завданням був розгляд апеляцій на рішення воеводського суду і суду державців (див.: Статут 1529, розд. VI, арт. 1).

До місцевої адміністрації Статут відносив воєвод, старост, маршалків земських, маршалків двірних, державців (див.: Статут 1529, розд. VI, вступ), кожний з яких володів судовими функціями.

Значні повноваження на місцях мали воеводські суди. За Статутом, воеводи “маєт ся кождый с них у своем повете справовати и судити и радити, и децких своих всылати и врадов своих уживати подле давного обычая, одно судити мают с тым писаным правом”(Статут 1529, розд. III, арт. 4). Воєвода міг відправляти правосуддя як самостійно, так і призначати для цього помічників. Як воеводи, так і їхні помічники здійснювали правосуддя, дотримуючись старих звичаїв.

В арт. 26 регламентований суд державців, який нічим не відрізнявся від воеводського суду і раніше називався судом тивуна. Вказано, що такий суд не може судити шляхту. Втім, диспозиція артикула не є категоричною: з відома самих шляхтичів їх можуть судити і державці: “Проте якби шляхтичі й бояри наші самі з доброї волі захотіли постати перед судом державців, то вони мають право їх судити”. У такому разі за сторонами позивачів зберігалось право на апеляцію у воеводських і старостинських судах, а державцям досить категорично вказувалося, щоб вони не перешкоджали такий апеляції. Цей артикул був особливо актуальним для низів шляхти і бояр служивих, які недавно пробилися в цей стан із селян. Їм дійсно нелегко було вивільнитися з адміністративних лещат колишніх тивунів.

Однією з форм господарського суду був маршалків суд, який здійснював правосуддя за дорученням великого князя, хоча іноді ці суди судили і без такого доручення [1, с. 33]. За Статутом, при здійсненні правосуддя маршалків суд повинен був керуватися стародавніми звичаями і нормами писаного права (див.: Статут 1529, розд. III, арт. 4). До виключної підсудності маршалкового суду належали справи шляхти і бояр, які проживали в господарських маєтках (див.: Статут 1529, розд. VI, арт. 33).

Статут узаконив також комісарський суд, який мали право очолювати воеводи і маршалки і який створювався для розгляду судових справ за межами великокнязівського двору, у містах і селищах Великого князівства Литовського (див.: Статут 1529, розд. VI, арт. 2). Комісарський суд призначався великим князем для розгляду конкретної справи, але згодом, за відсутності великого князя, він почав розглядати й інші справи, підсудні господарському суду. Цей суд розглядав як цивільні, так і кримінальні справи.

У 1529 р. запроваджуються спеціальні судові сейми Пани-Ради. У Статуті в декількох артикулах говориться про “зъехане” на такі сейми панів радних (див.: Статут 1529, розд. II, арт. 5; розд. V, арт. 7; розд. VI, арт. 1). Такий суд не мав постійного складу і вважався повноважним незалежно від того, зібралися всі радні пани чи тільки їх частина (див.: Статут 1529, розд. VI, арт. 5, 6). Таким

чином, склад радних панів, присутніх на цьому суді, часто був випадковим, що говорило про їх другорядну роль у здійсненні правосуддя. Рішення цього суду мали назву “суд Пани-Ради”, “вирок Пани-Ради” (див.: Статут 1529, розд. VI, арт. 1, 2, 4, 8). Суд Пани-Ради був апеляційною інстанцією, “остаточним” судом і повинен був збиратися щорічно у Вільні у великокнязівському палаці й вирішувати апеляційні справи, які назбиралися для розгляду: “...Встановлюємо для розгляду таких справ один судовий термін щорічно, до якого пани зобов’язані будуть з’їжджатися у встановлене місце, у Вільні, після закінчення двох тижнів (передвеликоденного) посту, і ніхто не повинен нічим відмовлятися, окрім тільки хвороби”. Зміст абзацу й особливо його останні слова свідчать, що норма артикула перш за все стосується панів, їх свавілля і свавілля їхніх урядників. У назві артикула прямо йдеться про панів: “Для розгляду кривд у суді панам з’їжджатися через два тижні після початку посту”. Згодом цей термін конкретизується. Мабуть, апеляційний суд Пани-Ради настільки був завантажений справами, що за одну судову сесію не встигав їх розглядати. Тому через десять років були узаконені вже два таких терміни судових сесій: “...Перший термін у сьому суботу [посту], а другий термін – у день святої Покрови”. Цей артикул важливий тим, що його конкретні норми були спрямовані проти свавілля магнатів. Подібні прецеденти в судовій практиці вже зустрічаються на початку XVI ст. Але тоді ця норма ще тільки складалася і в рішеннях судів носила розпливчатий описовий характер. У Статуті вона сформульована досить чітко. Це, поза сумнівом, вплив польського права, на яке в даному разі у свою чергу справило вплив право країн Європи. Подібну норму знаходимо, наприклад, у Кароліні. Оскільки судова сесія мала суворо встановлені терміни і місце, вона як би автоматично ставала вищою судовою апеляційною інстанцією. Фактично це було спробою великого князя і Пани-Ради регламентувати діяльність судів, конкретизувати гарантію четвертого терміну.

У Статуті 1529 р. законодавче визнання отримав копний суд, який був судом громадським. Ця обставина свідчить про те, що копні суди сформувались ще в до державні часи [2, с. 34]. Так, в арт. 1, розд. VI вказувалося, що якщо будь-хто з радних панів, воєвода чи старост буде в будь-чому звинувачений, то він повинен з’явитися на найближчий сейм або відповідати в суді “на року земском”, але якщо він буде хворим або зайнятим на державній службі або на копі, то тоді справа відкладалась. Такий запис свідчив про те, що зайнятість на державній службі прирівнювалась до зайнятості на копному суді.

За Статутом, суд над місцевим населенням передавався в руки панів і місцевої адміністрації (див.: Статут 1529, розд. IV, арт. 3, 22; розд. VII, арт. 1, 2, 4; розд. XIII, арт. 18, 25). За вчинення правосуддя пани стягували із селян високі судові мита на свою користь (див.: Статут 1529, розд. VI, арт. 34, 35, 36).

Важливе місце серед місцевих судів займав замковий (гродський) суд. Головну роль у цьому суді відігравали особи місцевої адміністрації – воєвода, старости, державці та їхні помічники, які не завжди добросовісно відправляли правосуддя. Статут зробив спробу обмежити їх свавілля і зобов’язав їх обирати до складу суду двох шляхтичів “людей добрых а годних веры”, які мали

додержуватися законності правосуддя: “...Мають того смотрети и то справовати водле тых писаных прав” (Статут 1529, розд. VI, арт. 2).

В арт. 19 йдеться про земські суди, які, за Статутом, склалися із судді, двох його помічників і писаря. Членами земського суду мали бути “люди добрые, цнотливые, расторопные, в праве уместные, роду шляхецкого, в том повете добре оселые, не иное веры только хрестиянское” (Статут 1529, розд. VI, арт. 1). Термін “земський” на той час мав узагальнюючий зміст, який включав всі вище перелічені суди, що підкреслює сам факт узаконення положення, згідно з яким жителі міст за позовами селян повинні були судитися не магдебурзьким, а земським правом, тобто за нормами Статуту.

Визначені у Статуті 1529 р. дві судові інстанції: перша – територіальних посадових осіб та інша – апеляційна великого князя (у його відсутність – Пани-Рада) розчиняються в багатоступінчатій системі судів, у яких позивач вимушений був дуже довго шукати справедливого рішення. Вже у вотчинному суді були закладені дві інстанції: самого вотчинника і його урядників, які нерідко не допускали позивача до свого пана.

У Статуті згадується також суд з “призначених суддів” (арт. 36), суд повіту і суддя повіту (арт. 6). Дана термінологія в назві судів є виключно важливою для пояснення витоків судової реформи 60-х рр. XVI ст. у Великому князівстві Литовському. Вона свідчать про те, що задовго до судової реформи такі суди вже існували, і лише в 60-і рр. XVI ст. була впорядкована їх мережа, а їх судовострій і судовий процес узаконені у Статуті Великого князівства Литовського 1566 р.

Таким чином, хоча в VI розділі Статуту 1529 р., як вже сказано, немає окремих артикулів, які б чітко визначали судовий устрій, вище перераховані норми в загальних рисах дають уявлення про судовострій Великого князівства Литовського, невід’ємною частиною якого на той час були українські землі.

Література

1. Статут Великого князівства Литовського 1529 року // Статуты Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. І. Панькова. – О. : Юрид. літ., 2002. – Т. 1.
2. Суд і судочинство на українських землях у XIV – XVI ст. / за заг. ред. проф. П. Музиченка. – О., 2000.

Анотація

Музиченко П.П. Судова система за статутом Великого князівства Литовського 1529 року. – Стаття.

У статті проаналізований VI розділ Статуту 1529 р., у якому непрямим шляхом закріплена система та компетенція державних та громадських судів Великого князівства Литовського у першій половині XVII ст. Простежується намір законодавця впорядкувати судовострій держави.

Ключові слова: суд Пани-Ради, комісарський суд, воєводський суд, повітовий суд, замковий (городський) суд, копний суд.

*Summary***Muzichenko P.P. Judicial System according to Statute of the Great Duchy Lithuanian, 1529. – Article.**

The VI section of Statute, 1529, which fastened by an indirect way the system and competence of state and public courts of the Great Duchy Lithuanian in the first half of the XVII century, is analysed in the article. Intention of legislator to put in order the judicial system of the state is traced.

Key words: court of Pany-Rada, commissar court, court of governor of province, district court, castle (city) court, commune courts.

УДК 340.15(476+477),,16”

С.А. Калинин

**БЕЛАРУСЬ И УКРАИНА В XVII ВЕКЕ: ИСТОРИОСОФИЯ
ВЗАИМООТНОШЕНИЙ**

Формирование постсоветских государств активизировало поиск цивилизационных и геополитических оснований собственной государственности. В ходе сложных и противоречивых тенденций глобализации, создания новых геополитических действующих лиц и центров такие основания сжато характеризуют, в том числе путем пересмотра исторических фактов и концепций, притязания на роль в мировой геополитике. Это актуализирует значимость историософии развития государственности, интерпретирующей события в рамках мировоззренческой схемы, выраженной в емкой идеологеме (Москва – третий Рим, Украина – не Россия, Ось зла, *jeszcze Polska nie zginęła*). Идеологема самоидентифицирует государство (нацию) и идентифицирует его соседей посредством коллективного бессознательного национального (социального) отождествления (“мы – они”, “свой – чужой”), предполагающего модели государственного строительства и естественные (для своих) формы отношения к “чужим”. Элементом идеологемы является представление о “золотом веке” собственной нации (государства)¹ и причинах

¹ Говоря о нации, мы имеем в виду современные сложившиеся этносы. В рамках же историософии происходит достаточно упрощенная экстраполяция современных представлений на прошлое, которое выступает основанием легитимации настоящего. Поэтому говорить о Киевской Руси как украинском либо русском государстве (в современных значениях этих слов) некорректно, так как и украинский, и современный русский этносы сложились гораздо позднее. Таким образом, Киевская Русь выступает общим наследием для современных Беларуси, России, Украины.

Данная проблема в контексте определения содержания курсов “История государства и права Беларуси”, “История государства и права зарубежных государств”, “История государства и права славянских народов” (бывшая “История государства и права СССР”) дискутировалась на кафедре теории и истории государства юридического факультета БГУ. Киевская Русь рассматривается в рамках истории зарубежных стран (славянских народов), а ее отдельные части (Полоцкое и Туровское княжества) – в рамках истории Беларуси. При таком подходе любое современное государство рассматривает свою историю в рамках иных государств обычно лишь применительно к собственной территории.